

Л. В. Чміль

ОЛЕКСАНДР ПЕТРОВИЧ ОГЛОБЛИН І ПОЛІСЬКІ ЕКСПЕДИЦІЇ 1932 і 1936 років

В статті коротко характеризуються дві поліські експедиції 1932 та 1936 рр., організовані О. П. Оглоблиним. Також подається огляд відомих на сьогодні архівних матеріалів експедицій.

Ключові слова: О. П. Оглоблин, Поліська експедиція, Правобережне Полісся, архівні матеріали, давні промислові підприємства

Дослідження пам'яток промислового виробництва доби пізнього середньовіччя і ранньомодерного часу зараз є актуальним завданням для української археології. Маються на увазі рудні, гуті, гончарні, фарфоро-фаянсові та інші виробництва. За радянської післявоєнної доби цій темі приділялося вкрай мало уваги. Нечисленні історичні розвідки ґрунтувалися переважно на архівних матеріалах. Між тим ця проблема потребує комплексних методів вирішення — крім аналізу документальних даних потрібне археологічне дослідження згаданих пам'яток, широке залучення етнографічних даних, а також проведення хіміко-фізичних і геологічних досліджень. До розуміння цієї проблеми українські вчені підійшли вже в 1930-х роках, але політико-ідеологічні обставини тих часів унеможливили подальший поступ на цій ділянці. Зокрема, наразі мова йтиме про дві експедиції, організовані одним з головних істориків-економістів того часу Олександром Петровичем Оглоблиним (1899—1992 рр.). Наукова діяльність його у Всеукраїнському історичному музеї ім. Шевченка (далі — ВІМ) та в Інституті історії матеріальної культури (далі — ПМК), крім іншого, була пов'язана з організацією і керуванням Поліськими експедиціями 1932 і 1936 рр. Результатом цих експедицій, а також архівних пошуків вченого стало написання монографії і низки статей

Олександр Петрович Оглоблин, 1932 р., справа 342 у ЦДАВО України (ф. 3561)

з історії промисловості Правобережної України, головню по металургії XVI—XIX ст.

О. П. Оглоблин у 1931 р. влаштувався у ВІМ, де займав посаду завідувача відділу феодалізму і заступника директора з наукової роботи. Тут він готував монографію «Рудництво на Правобережному Поліссі в кінці XVIII ст.» (Верба 1995, с. 95). В музеї йому вдалося організувати першу комплексну експедицію на Полісся, яка мала на меті виявити і дослідити історію промислових підприємств Правобережного Полісся, як колишніх, так і діючих на той час. Ось як згадував він про це через кілька десятків років, вже будучи в еміграції: «За страшної пам'яті 1930-их років годі й думати було про дослідження історії українського господарства. Над цією ділянкою нависло

грізне «табу». Але з'явилася деяка можливість історично-економічних студій під плащиком заїнциюваної Максимом Горьким у всесоюзному масштабі Історії фабрик і заводів, абож, ще краще, у зв'язку з урядовим гаслом про допомогу історичній науці для потреб народного господарства. Розшуки нових родовищ корисних копалин і зокрема тих, що колись використані були для промислових потреб (отже, треба було шукати відповідних архівних джерел), дали добру нагоду історикам-економістам попрацювати в цій царині. Отож і я розпочав р. 1931 дослідження над історією залізорудної й металургійної промисловості, яка колись, з давніх-давен і до початку ХХ століття, широко розвинена була на Правобережній Україні, на базі місцевих родовищ залізної руди. <...>

Так з'явилася в мене думка перевести комплексне дослідження проблеми Правобережного Полісся в його історично-промислово-розвитку. У центрі цих дослідів, природно, поставлено було історію металургійної промисловості. Треба було опрацювати її всебічно, на базі всього приступного матеріалу: наукової літератури, друкованих, архівних і музейних джерел, а також шляхом археологічного дослідження залишків і місць старих промислових закладів, етнографічно-фольклорних студій околиці, вивчення старої промислової техніки та її знарядь, нарешті, відповідних геологічних та хіміко-технологічних дослідів» (Оглоблін 1995, с. 13—14).

Експедиція була організована у 1932 р. силами ВІМу і Комісії для вивчення соціально-економічної історії України XVIII—XIX ст. ВУАН, яку О. П. Оглоблін також тоді очолював (Верба 1995, с. 93, 95). Підготовча робота розпочалася в кінці 1931 р. і полягала у зборі архівного матеріалу (в архівах Києва, Москви, Ленінграда, Житомира та ін.), а також анкетних даних щодо промислових підприємств краю, розісланих на місця. На підставі зібраних відомостей був розроблений маршрут експедиції (Оглоблін 1932, арк. 17—18). До її складу входили наукові співробітники й аспіранти ВІМу: О. П. Оглоблін — керівник, Б. К. Пилипенко — керівник польової групи, І. В. Бондар, Ф. І. Демидчук, Я. К. Граніт, Ф. Я. Кольченко, М. П. Галущенко та аспірант-геолог з Інституту геології Г. А. Білецький (Оглоблін 1932, арк. 466).

Польова робота тривала в липні — вересні 1932 р. Експедиція працювала на Київському і Житомирському Поліссі, всього відбулося 4 рейди, обстежено 17 районів¹: I — Бородянський, Іванківський і Димерський р-ни, де було обстежено 26 пунктів; II — Бородянський, Малинський, Володарський, частково Радомишльський, Розважівський і Потіївський р-ни, де було обстежено 58 пунктів, і об'єднаний III—IV рейд — Житомирський, Чуднівський, Баранівський,

Полонський, Славутський, Чорнобильський, Хабенський, Троянівський і Барашівський р-ни, де обстежено 26 пунктів. Крім того, були окремі виїзди до Малинського р-ну і Коростишева (Оглоблін 1932, арк. 18—19; Чміль, Шепель 2018, с. 404).

Під час експедиції обстежувалися пам'ятки металургії та інших галузей промисловості XVII—XIX ст.: гутництва, фарфоро-фаянсового, гончарного, суконого, паперового виробництв. Також збиралися етнографічні, архівні, археологічні, речові матеріали (інструменти, устаткування, продукція підприємств), зразки сировини. В результаті було обстежено 119 колишніх і діючих промислових об'єктів (64 рудні, 36 склоробних гут, 6 фарфоро-фаянсових фабрик, кілька суконих підприємств і папірень), зібрано 120 зразків корисних копалин, придбано 475 експонатів, зроблено 359 фото і креслеників (Звіт... 1932, арк. 31). Заходами вченого у ВІМі підготували виставки «Рудництво на Правобережній Україні за часів пізнього феодалізму» і «Гути на Правобережній Україні», а також поповнили експозицію новими матеріалами (Верба 1999, с. 224; Листування... 1931—1940, арк. 25). Також було проведено три наукові конференції: після I рейду — в Києві, за підсумками другого рейду — 17 серпня в Житомирі, а по закінченню об'єднаного III—IV рейду — 14 вересня в Києві. Ця остання конференція підсумувала результати всієї польової роботи експедиції (Оглоблін 1932, арк. 470). Планувалась подальша праця на наступний рік, проте організувати нову експедицію не вдалося (Ясь 2021, с. 227—228).

З липня 1935 по липень 1937 рр. О. П. Оглоблін працює старшим науковим співробітником ПМКу (1938 р. перейменований на Інститут археології) у відділі історії техніки (Верба 1999, с. 226). Тут він також з ентузіазмом береться до своєї теми — металургії Правобережного Полісся — і організовує археологічну експедицію, яка, крім іншого, досліджувала залізобудні підприємства Житомирщини. «Мені спало на думку поставити питання про застосування археологічної методи для дослідження пам'яток т.зв. «пізньофеудальної» доби (себто XVI—XVIII стол.), зокрема численних рудниць (і гутниць), які тоді мене цікавили. Колеги-археологи поставилися до цієї думки трохи скептично, але все ж погодилися спробувати. <...> На мою пропозицію вирішено було зорганізувати влітку 1936 року археологічні дослідження на Коростишівщині, водночас на городищі княжої доби в с. Городську й на місцях старої рудні XVI—XVIII стол. і доменного заводу кінця XVIII — початку XIX стол. в д. Рудні-Городецькій та в її околиці» (Оглоблін 1995, с. 30—31).

Планувалось, зокрема, провести розкопки і розвідки городищ, рудень і доменних заводів, геологічні і хіміко-технологічні роботи, етнографічні дослідження, а також «дослідження сучасного колгоспного фольклору». Головним пунктом досліджень був обраний Городськ біля Корости-

1. За тодішнім адміністративним поділом і назвами населених пунктів.

шева (три городища і курган), а також об'єкти залізорудного виробництва — рудня Городецька XVII—XVIII ст. і там же доменний завод XVIII—XIX ст. Планувалося провести розвідки в околицях. Також окрема група мала досліджувати доменні заводи в Денишах і Високій Печі силами Житомирського музею. За окремим планом ще одна група повинна була обстежувати Чернігівщину, але, очевидно, вона тоді не працювала (Листування... 1935—1937, арк. 13—19).

Експедиція проводилася силами ІМКУ. До її складу входили: В. П. Телічко (інженер, керівник), О. П. Оглоблин (заступник), археологи Т. М. Мовчанівський і В. П. Петров, фотограф В. І. Маслов, асистенти Г. З. Стругацький і Ф. В. Лучицький, В. К. Гончаров (археолог, кресляр), О. Ф. Драко (хімік), О. А. Кульська (хімік-консультант), Л. П. Шевченко (етнограф-асистент), Ю. Ю. Павлович (художник-етнограф), Н. О. Барішевська (колектор і рахівник-касир), І. М. Безпалько (завгосп), О. М. Стрижиус (геолог). У роботі експедиції також взяли участь Житомирський і Коростенський музеї (Листування... 1935—1937, арк. 13—19).

В результаті роботи експедиції були проведені дослідження у Городську двох укріплень давньоруського часу («Велике» й «Мале» Городські городища) та поселення на Червоній гірці, яке містило нашарування трипільської культури і князівської доби, а також здійснені розкопки чотирьох рудень: Городської, Глибочка, Смолівки, Стариківської і чотирьох доменних заводів: Городського, Турчинецького, Денишівського, Високочечанського. Тоді ж під час археологічних розвідок встановлено точне розташування 18 рудень. За результатами цієї експедиції відома одна коротка публікація того часу (Телічко 1936).

У наукові плани ІМКУ на 1937 р. було включено роботу над науковим звітом експедиції, який писали В. П. Телічко і О. П. Оглоблин, за участю асистентів І. М. Безпалька, Ф. В. Лучицького, Г. З. Стругацького та співробітників інших секторів — О. Ф. Драко, В. К. Гончарова, Л. П. Шевченка. Зокрема, В. П. Телічко мав писати звіт, а О. П. Оглоблин — історичний нарис доменних заводів і рудень Полісся, досліджених Поліською експедицією 1936 р., як історичний коментар до звіту. (Листування... 1935—1937, арк. 87—91). Також О. П. Оглоблин продовжував працювати над своєю давньою темою по історії залізорудної і металургійної промисловості Правобережної України XVI—XIX ст.

Після успішного польового сезону 1936 р. О. П. Оглоблин планував роботи і на наступний, 1937 р. Зокрема, був розроблений перспективний план Поліської історико-технічної експедиції з дослідження заводів Ягоденського, Кропивенського, Смільчинського та інших (Листування... 1935—1937, арк. 84—86). Але цим планом не судилося здійснитися, оскільки вченого звільнили з ІМКУ під формальним приводом невчасного написання його планової монографії «Історія

ЗМІСТ.

1. Маття мартуртту	2 ст.
2. Підготовка роботи	5 "
3. Польова робота	13 "
4. Систематизація та курова розробка матеріалів	39 "
5. Коштів	38 "
6. Додатки	

Фото-філюст.

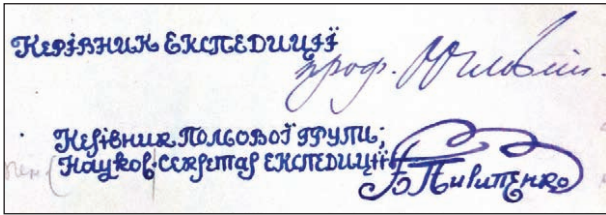
1. Склад експедиції під час конферентії в м. Житомир	4 ст.
2. Польова група в дозві	13 -
3. Виходи бол. суди. с. Дениш	19 -
4. Шахта А. П. Гельмгольський на рудокотилу. с. Р. Зауківська	21 -
5. с. Рудня Рихта. місце руднища	22 -
6. Молот вагою 80 кг. з Р. Рихти і мотка з Р. Бобової	23 -
7. Гупа П'ясківська	25 -
8. Робітники буд. фр. фабр. в с. Барашах із своєю виробачи	26 -
9. Робітниця Барашівського порц. зав. За сел. ф. фарт.	27 -
10. Обладнання чех на механіз. буд. фабр. в м. Коростинь	29 -
11. Стара хата на ст. Метерев з буд. робітн. кол. сукн. фаб.	30 -
12. Машина Барашівського в. фоду 1931 р.	32 -

Перша сторінка звіту експедиції 1932 р. з НА ІА НАН України

залізорудної та металургійної промисловості Правобережної України XVI—XIX ст. (історико-економічне дослідження)». В 1937 р. він влаштовується в Інститут історії АН УРСР, де працює до самої війни, і більше до теми промисловості Полісся вже не повертається (Верба 1995, с. 96). «Мої історико-економічні дослідження закінчилися, а властиво були обірані у другій половині 1930-их років. Захоплений іншими проблемами (переважно з політичної і культурно-ідеологічної історії України XVII—XIX століть), я вже не повернувся до економічної історії» (Оглоблин 1995, с. 15).

Як бачимо, в результаті роботи обох експедицій був зібраний дуже потужний масив важливих матеріалів. Але до останнього часу вони були невідомі широкому колу науковців і вкрай мало використовувалися в наукових дослідженнях. Тому дуже важливим є пошук матеріалів поліських експедицій в архівних і музейних закладах. Наразі відомо про такі документи в трьох архівах Києва (Чміль 2018, с. 86).

Як вказував сам О. П. Оглоблин та інші члени експедиції, речові матеріали і негативи на склі було передано до ВІМу, архівні — до тодішнього Київського центрального архіву давніх актів

Підписи О. Оглоблина і Б. Пилипенка на останній сторінці звіту

«Польова група в дорозі», фрагмент

Іван Бондар, 1932 р. і дарчий напис О. Оглоблину на звороті зі справи 342 (ЦДАВО України, ф. 3561)

(ЦАДА, зараз — ЦДІАК України), а документальні матеріали — на тимчасове зберігання до ІІМКУ (Оглоблін 1932, арк. 17—25). Сам вчений зазначав, що вони знаходилися там ще 1943 р.

(Оглоблін 1995, с. 37). У Науковому архіві Інституту археології є акт передачі О. П. Оглоблиним матеріалів експедиції 1932 р. до ІІМКУ на тимчасове зберігання, за яким передаються звіт, три томи щоденників, понад 220 фото, понад 140 креслень і карт, малюнки. Датовано цей документ 21 липня 1935 р. (Станиціна, Виноградська 2017, с. 207—208). Очевидно, ці матеріали передавалися з метою використання їх при підготовці до експедиції 1936 р. Але зараз в архіві Інституту наявний лише короткий звіт 1932 р., який знаходиться серед матеріалів експедиції 1936 р. (Звіт... 1932). Це рукопис, написаний каліграфічним почерком синім чорнилом. Під ним стоїть підпис Б. К. Пилипенка таким же почерком і тим же чорнилом поряд з підписом О. П. Оглоблина фіолетовим чорнилом. Завдяки цьому почерку можна ідентифікувати польові документи, написані Б. К. Пилипенком. Звіт містить загальні результати роботи експедиції і має всього 41 сторінку. Зате в ньому є карта маршруту і 12 фотографій. Поки що це єдині відомі нам фотографії експедиції. На одній з них зображено польову групу в дорозі у повному складі (7 чоловік). О. П. Оглоблина на цьому фото немає, оскільки за наявними даними він в поле не виїздив, а лише керував експедицією з Києва. З інших учасників на цьому фото можна ідентифікувати М. П. Галущенка (перший) — аспіранта ВІМу і фотографа експедиції, за наявністю в нього велосипеда (ця деталь була відмічена в польовому щоденнику Б. К. Пилипенка, про який ідеться далі). Також можна визначити Б. К. Пилипенка (другий) і І. В. Бондаря (четвертий), ос-

«Склад експедиції після конференції в м. Житомир», фрагмент (НА ІА НАН України)

кільки фото першого відоме з відкритих джерел, а другого — є у ЦДАВО у справі 342 (Фотокартки...) з дарчим підписом О. П. Оглоблину. Ще на одній фотографії з цього звіту зображено учасників експедиції після конференції в Житомирі. Тут серед інших бачимо тих же осіб, що і на попередньому знімку. Але, крім того, в центрі групи сидить чоловік, схожий на О. П. Оглоблина. Про його безпосередню участь у цій конференції писав він сам і занотували у щоденнику інші учасники експедиції (Оглоблін 1932, арк. 470; Зауваження... 1933, арк. 109, 110).

Інші фото з цього звіту польові — об'єктів, речей і людей — працівників підприємств. Зокрема, тут зображено шахтаря-рудокопа, який сидить на рудокопищу, робітників Баранівської фарфорової фабрики зі своїми виробами, роботу в цехах Баранівського порцелянового заводу. Є фото гуги, місць рудні і виходу залізної руди. Серед фото речей — великий молот і т. зв. лупка — велика залізна куля, фарфорова тарілка з індустріальним сюжетом.

Щодо матеріалів експедиції 1936 р., то частина з них знаходиться в Науковому архіві Ін-

Фотографії зі звіту: 1 — шахтар А. Пуляновський на рудокопищу в с. Рудня Гацьківська, 2 — робітники колишньої фарфорової фабрики в с. Барашах зі своїми виробами, 3 — стара хата на станції Тетерів для робітників колишньої суконної фабрики, 4 — робітниця Баранівського порцелянового заводу за шліфувальним верстатом, 5 — тарілка виробництва цього заводу 1931 р. (Науковий архів ІА НАН України)

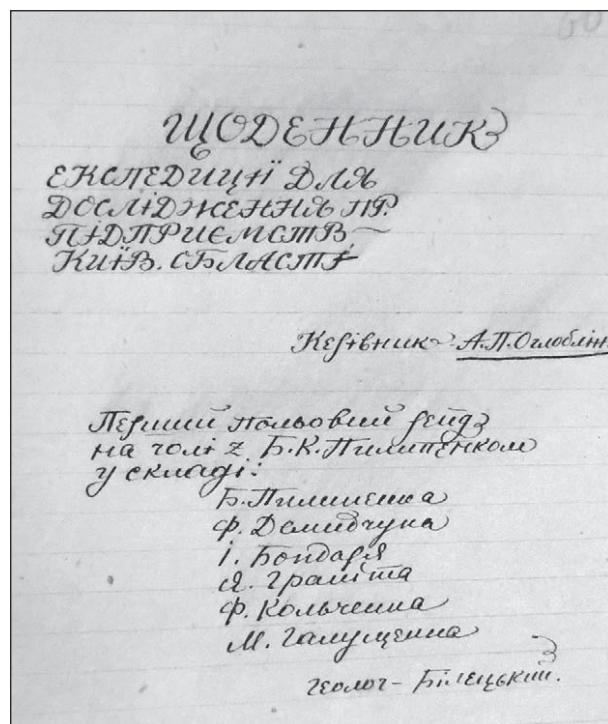
емствах тощо), розділені за профілем підприємств — рудні, гуті, керамічна промисловість та ін. Цю частину звіту готував, очевидно, Б. К. Пилипенко на основі польових щоденників і записів, а О. П. Оглоблин лише редагував цей текст. 2) Друга частина звіту — це примітки до першої, в яких також зустрічається цікава інформація про підприємства, включно з тими, які польова група не обстежувала. 3) Третя частина представляє особливий інтерес, називається вона «Нариси з історії фабрик та заводів Правобережного Полісся». Ці нариси діляться на підрозділи за галузями промисловості і подають історію кожного обстеженого промислового підприємства за архівними джерелами і зібраними матеріалами. Останні дві частини написані самим О. П. Оглоблиним. В кінці звіту вміщено кілька додатків, які являють собою реєстр речей, зразків сировини і архівних документів, придбаних експедицією.

Основна інформація звіту стосується промислових об'єктів — їх історії, місцезнаходження, процесу виробництва, продукції і т. п. Але, крім того, тут є важлива соціально-економічна інформація про українське поліське село того часу (обстеження колгоспів, окремих домогосподарств, розповіді селян та ін.)¹. Крім звіту в архіві Інституту історії України НАН України зберігається тека з архівними матеріалами до теми залізрудної промисловості (Оглоблин б. р.). Можливо, це також одна зі справ, переданих до Інституту теплоенергетики.

Матеріали експедиції 1932 р. є також у ЦДАВО України в особовому фонді О. П. Оглоблина (фонд 3561). Всього він містить понад 380 справ, з яких близько 40 стосуються промисловості Полісся, в тому числі 18 — експедиції 1932 р. Найбільше таких документів є в справах 314 і 317—319 (Зауваження... 1933; Документи... 1932а—с). В першій з них серед матеріалів експедиції 1933 р.² виявлено польові щоденники 1932 р., написані Б. К. Пилипенком, І. В. Бондарем і, можливо, іншими учасниками польової групи. Особливо цікавим є щоденник Б. К. Пилипенка, в якому описано І рейд експедиції на Київщину (Зауваження... 1933, арк. 60, 78—90). Визначить його авторство можна за каліграфічним почерком і синім чорнилом, такими ж, як у звіті з ІА НАН України. Хоча це досить короткі лаконічні записи, проте в них містяться важливі замітки, які характеризують умови праці науковців, а також українське поліське село в процесі колективізації напередодні голодомору.

1. Детальніше про цей звіт і роботу О. П. Оглоблина по організації Поліської експедиції 1932 р. див.: Ясь 2021; Принь 2019.

2. Це була комплексна експедиція на південну Київщину, матеріали якої О. П. Оглоблин отримав на редагування. У справі 314 є щоденник цієї експедиції, написаний, очевидно, І. В. Бондарем, у якому описані промислові підприємства, головно цукрові заводи (арк. 1—59, 114—202).

Сторінка зі щоденника Б. Пилипенка (ЦДАВО України, ф. 3561, спр. 314)

В офіційний звіт такі записи попасти не могли. Наприклад.

«Вранці — прийшов з Клавдієво — геолог. Він нічого не добув з потрібних йому матеріалів. Інститут відмовив дати будь що... Це мене дуже турбує, бо в нього немає навіть лопати не то що горного компаса, немає мішочків на зразки, навіть мари... дав йому свій компас» (арк. 79).

«...описано господарство бідняка Рансевича з певними сумнівами, що до його типовості, оскільки горілка значно знизила його господ. спроможність...» (арк. 80).

«...лізно в ночі прибули до Шибеного. Влаштувались під небом» (арк. 82).

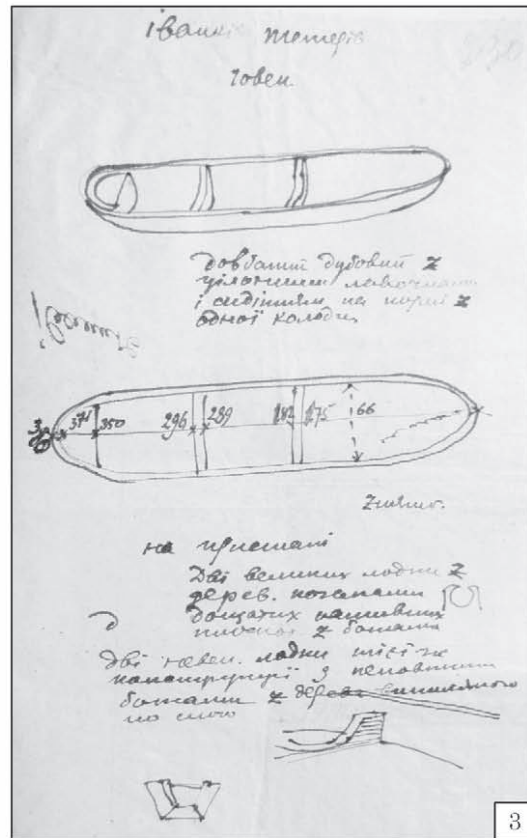
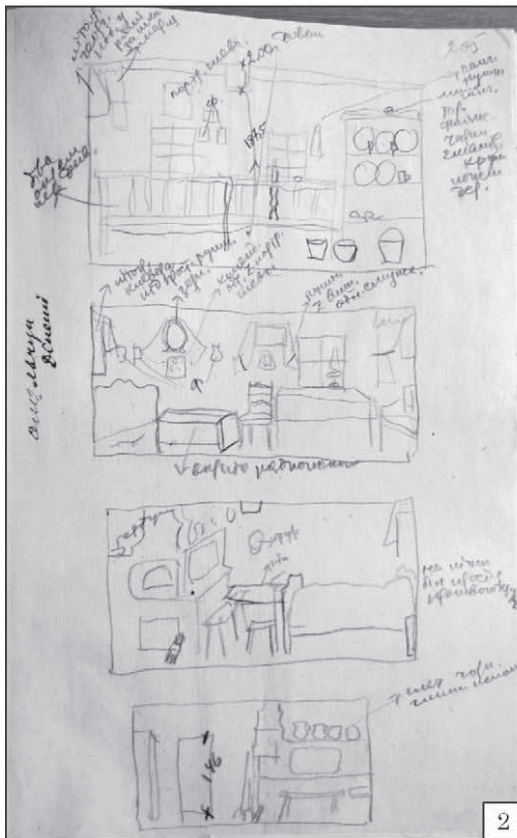
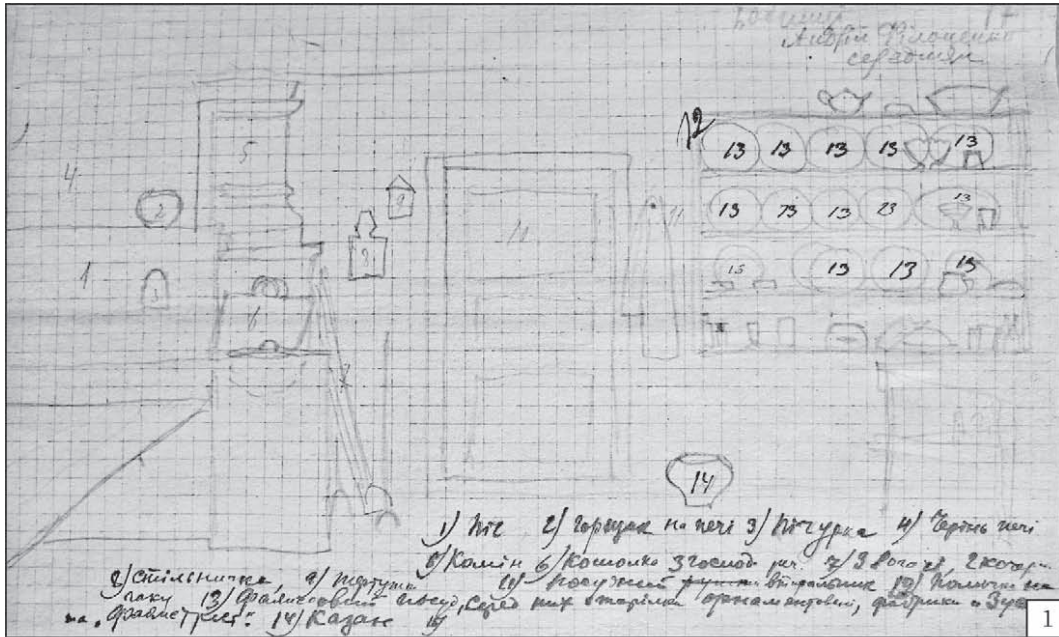
«...вирушили пішки на Оцитель під дощем. <...> Ночували на сіновалі. Ще не просохли» (арк. 84).

«Їхали через болота. Кілька разів плили з возом. Приїхали до Здвижу і ні переправи ні човнів — не знайшли. Випадково проїздив голова сільради і перевіз нас <...>. Сидим у сільраді мокрі й голодні. Хліба випадково немає ні в колгоспі ні в кооперативі» (арк. 86).

«Під проливним дощем шукали квартири в Димері і влаштувались нарешті на скамейках у столовій місцевого єдиного готелю, що більше змахує на ночліжку. Хліба не добули за весь день. Обідів у Р. Д. також не було. Да і ніколи» (арк. 88).

«Насилу добилися права пообідати. Хліба добули на базарі за 1 к. 60 к. фунт» (арк. 89).

У справах 317—319 («Документи експедиції») наявні чорнові замальовки різних споруд, інструментів, виробів рудників, гутників, гончарів і, що найважливіше, детальні, виконані олівцем

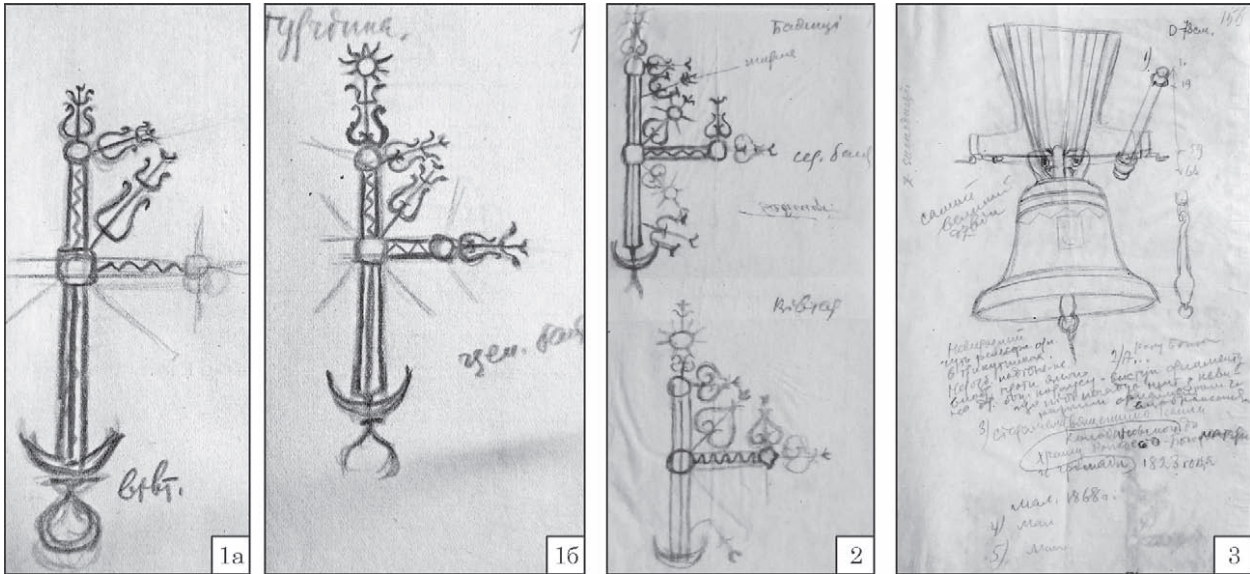
Замальовки інтер'єрів хат «середняка» Андрія Філоненка з Бабинців (1) і Омельчука з Денишів (2), човна-довбанки на р. Тетерів у Іванкові (3) зі справ 317 і 319 (ЦДАВО України, ф. 3561)

з примірником з архіву Інституту історії України (Науковий... 1932—1935). Всі ці документи дозволяють порівнювати різні варіанти звіту і відтворювати відсутні фрагменти.

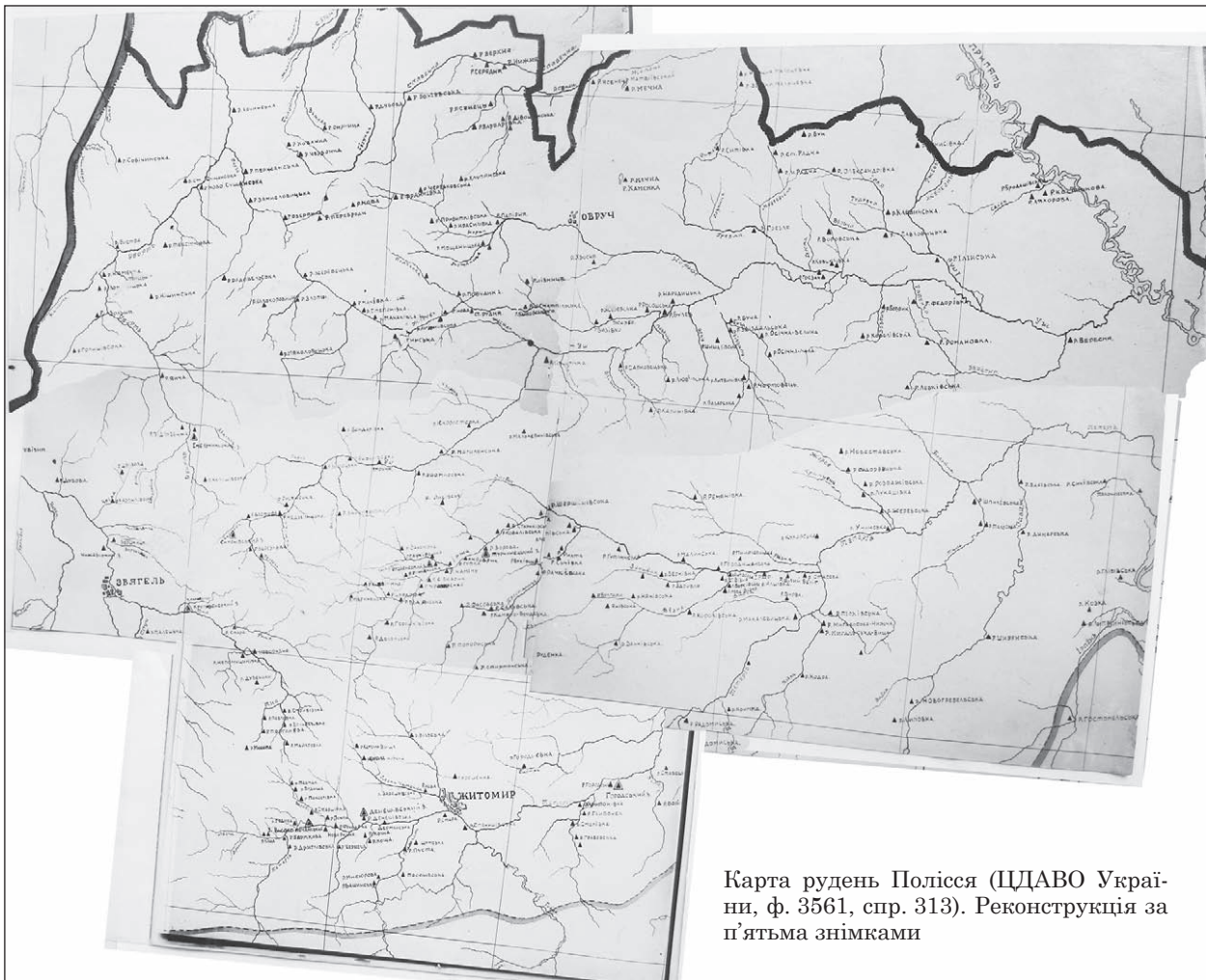
Архівні матеріали і писемні джерела, зібрані О. П. Оглоблиним щодо історії кожного промислового поселення, дозволяють датувати ці пам'ятки, розкривати їх історію і в багатьох випадках відтворювати виробничий технологічний

процес. Такі виписки з джерел містяться в кількох справах, кожна з яких охоплює документи окремого архіву, наприклад, Житомирського, Київського обласного історичного, ЦАДА та інших (Копії...; Виписки Київського...; Виписки ЦАДА... та ін.).

У ЦДАВО України є лише одна справа, яка стосується експедиції 1936 р. — це папери О. Оглоблина організаційного характеру — плани ро-

Замальовки хрестів на церквах у с. Турчинка (1) і Бабинці (2) та дзвону церкви с. Турчинка (3) зі справ 317 і 318 (ЦДАВО України, ф. 3561)

Карта рудень Полісся (ЦДАВО України, ф. 3561, стр. 313). Реконструкція за п'ятьма знімками

боти, листи, заяви, начерки звітів і статей тощо (Листування... 1935—1937).

На жаль, поки що не вдалося віднайти фотографій, карт та чистових креслень і малюнків

експедиції 1932 р., а також більшості матеріалів 1936 р. щодо досліджень залізорудної промисловості, які, можливо, знаходяться в інших архівах. Невідома доля матеріальних речей, здобутих ек-

спедицією 1932 р., не виключено, що вони, хоча б частково, могли зберегтися в київських музеях, зокрема, у Національному музеї історії України.

На матеріалах експедицій 1932 і 1936 рр. вже зроблено кілька публікацій (Принь 2019; Стрішенець 1991; Тимошенко 2022; Чміль 2018; Чміль, Шепель 2018; Школьна 2018; Ясь 2021). Але самі документи не надруковані і залишаються непоміченими серед широкого загалу науковців. Між тим, вони становлять значну цінність для археологів, етнографів, істориків, мистецтвознавців, краєзнавців тощо. Тому нагальним є питання їх виявлення, упорядкування і якомога повнішої публікації. Іншим напрямком роботи є проведення польових археологічних розвідок за планами і описами експедицій, виявлення місць виробничих об'єктів. Можливе також проведення археологічних розкопок на збережених пам'ятках. Актуальним завданням є нанесення виявлених обома експедиціями пам'яток на сучасні карти і створення бази даних промислових об'єктів Нового часу.

ЛІТЕРАТУРА

- Верба, І. В. 1995. О. П. Оглоблін. *Український історичний журнал*, 5, с. 89-99.
- Верба, І. 1999. *Олександр Оглоблін: Життя і праця в Україні*. Київ: Інститут української археології та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України.
- Виписки... *Виписки та замітки щодо роботи експедиції з дослідження історії промисловості Правобережного Полісся*. ЦДАВО України, ф. 3561, оп. 1, спр. 313.
- Виписки Київського... *Виписки з архівних документів Київського обласного історичного архіву до праці «Залізрудна промисловість України»*. ЦДАВО України, ф. 3561, оп. 1, спр. 127.
- Виписки ЦАДА... *Виписки з документів ЦАДА у Києві до праці «Залізрудна промисловість України»*. ЦДАВО України, ф. 3561, оп. 1, спр. 126.
- Документи... 1932а. *Документи архіву Поліської експедиції ВУАН*. Ч. I. ЦДАВО України, ф. 3561, оп. 1, спр. 317.
- Документи... 1932б. *Документи архіву Поліської експедиції ВУАН*. Ч. II. ЦДАВО України, ф. 3561, оп. 1, спр. 318.
- Документи... 1932с. *Документи архіву Поліської експедиції ВУАН*. Ч. III. ЦДАВО України, ф. 3561, оп. 1, спр. 319.
- Зауваження... 1933. *Зауваження працівників експедиції, організованої Інститутом охорони пам'яток культури, щодо збирання матеріалу з історії фабрично-заводської промисловості по Київській області*. ЦДАВО України, ф. 3561, оп. 1, спр. 314.
- Звіт... 1932. *Звіт експедиції для дослідження історії промисловості України 1932 р.* НА ІА НАН України, ф. 60, оп. 15, спр. 3.
- Картотека... *Картотека родовищ залізних руд на Правобережному Поліссі*. ЦДАВО України, ф. 3561, оп. 1, спр. 113.
- Копії... *Копії архівних документів з фондів Житомирського державного історичного архіву до праці «Залізрудна промисловість України»*. ЦДАВО України, ф. 3561, оп. 1, спр. 124.
- Листування... 1931—1940. *Листування з Всеукраїнським історичним музеєм ім. Т. Шевченка у м. Києві про надсилання плану роботи відділу феодалізму, роботу експедиції по дослідженню історії промисловості Правобережного Полісся та запрошення на засідання вченої ради, 14 листопада 1931 р. — 19 квітня 1940 р.* ЦДАВО України, ф. 3561, оп. 1, спр. 278.
- Листування... 1935—1937. *Листування з ПМК про план Поліської науково-дослідної експедиції, статтю Оглобліна «Правобережжя в минулому і сучасному», створення комісії для перейменування вулиць Києва. 1935—1937 рр.* ЦДАВО України, ф. 3561, оп. 1, спр. 243.
- Науковий... 1932—1935. *Науковий звіт про роботу експедиції з дослідження промисловості Правобережного Полісся в минулому та сучасності, замітки до нього, 1932—1935.* ЦДАВО України, ф. 3561, оп. 1, спр. 310.
- Нотатки... *Нотатки та виписки для складання маршрутів і визначення об'єктів дослідження експедиції*. ЦДАВО України, ф. 3561, оп. 1, спр. 312.
- Оглоблін, О. П. 1932. *Промисловість Правобережного Полісся в минулому і сучасному (науковий звіт експедиції за 1932 р.)*. Науковий архів Інституту історії України НАН України, ф. 1, оп. 3, спр. 220.
- Оглоблін, О. П. б. р. *Залізрудна і металургійна промисловість на Правобережній Україні (XVI—XIX ст.): Документи і матеріали*. Науковий архів Інституту історії України НАН України, ф. 1, оп. 2, спр. 129.
- Опитувальні... 1932—1936. *Опитувальні анкети експедиції ВУАН з дослідження промислових підприємств Київської обл. 1932—1936 рр.* ЦДАВО України, ф. 3561, оп. 1, спр. 316.
- Оглоблін, О. 1995. *Мій творчий шлях українського історика*. В: Винар, Л. (ред.). *Олександр Оглоблін. Студії з історії України: Статті і джерельні матеріали*. Нью-Йорк; Київ; Торонто: Українське історичне товариство; УВАН, с. 3-42.
- План... 1932—1933. *План, звіт, кошторис, замітки експедиції з дослідження родовищ залізних руд в Україні, 1932—1933 рр.* ЦДАВО України, ф. 3561, оп. 1, спр. 309.
- Плани... 1932—1936. *Плани, звіти, резолюції, розписки експедиції з дослідження промисловості України. 10 квітня 1932 р. — 13 червня 1936 р.* ЦДАВО України, ф. 3561, оп. 1, спр. 308.
- Праця «Промисловість»... I—II. *Праця «Промисловість Київського Полісся в минулому і в сучасному» (Випуск I—II: Металургія)*. ЦДАВО України, ф. 3561, оп. 1, спр. 104.
- Праця «Промисловість»... III. *Праця «Промисловість Київського Полісся в минулому і в сучасному» (Випуск III)*. ЦДАВО України, ф. 3561, оп. 1, спр. 105.
- Праця... 1932. *Праця «Матеріали до історії промисловості Правобережного Полісся» за редакцією Оглобліна. 1932.* ЦДАВО України, ф. 3561, оп. 1, спр. 311.
- Принь, О. В. 2019. *Діяльність Комісії соціально-економічної історії України ВУАН (1929—1933) (за матеріалами особового архівного фонду О. П. Оглобліна)*. В: Дубровіна, Л. А. (ред.). *Бібліотека. Наука. Комунікація: Актуальні тенденції у цифрову епоху*. Матеріали міжнародної наукової конференції (Київ, 8—10 жовтня 2019 р.), 2. Київ: НБУВ, с. 346-350.
- Станиціна, Г. О., Виноградська, Л. І. 2017. *Архівні документи про історію Поліської історико-технологічної експедиції 30-х років ХХ століття*. *Археологія і давня історія України, 2023, вип. 4 (49)*

логія і давня історія України, 4 (25): Дослідження археологічної спадщини Східної Волині, с. 201-212.

Стрішенець, М. М. 1991. *Історія залізобудівних промислів України*. Київ: НМК ВО України.

Телічко, В. П. 1936. Поліська експедиція Інституту історії матеріальної культури. *Вісті Академії наук УРСР*, 9, с. 43-52.

Тимошенко, В. І. 2022. Проблематика Житомирщини в працях видатного українського історика О. Оглоблина. *Велика Волинь: Праці Житомирського науково-краєзнавчого товариства дослідників Волині*, 63: Краєзнавство рідного краю: історія та сьогодення. Матеріали регіональної науково-краєзнавчої конференції, присвяченої 80-річчю від дня народження М. Ю. Костриці. Житомир, 25 листопада 2022 р., с. 392-400.

Фотокартки, карта рудень... *Фотокартки, карта рудень, виписки та замітки до праці «Історія рудництва і металургії на Правобережній Україні»*. ЦДАВО України, ф. 3561, оп. 1, спр. 98.

Фотокартки... *Фотокартки великого формату*. ЦДАВО України, ф. 3561, оп. 1, спр. 342.

Чміль, Л. 2018. Пам'ятки Іванківщини XVII—XIX ст. у матеріалах експедиції 1932 р. *Переяславка: Наукові записки НІЕЗ «Переяслав»*, 14 (16), с. 85-94.

Чміль, Л. В., Шепель, Л. Ф. 2018. Нові дані про невідомі фаянсові заводи XIX ст. на Правобережному Поліссі: уривки з праці О. П. Оглоблина «Промисловість Правобережного Полісся в минулому і сучасному (Науковий звіт експедиції за 1932 р.)». *Археологія і давня історія України*, 4 (29), с. 403-412.

Школьна, О. 2018. Нові дані щодо діяльності Барашівського фарфоро-фаянсового заводу. *Сучасне мистецтво*, 14, с. 369-375.

Ясь, О. 2021. Експедиція 1932 р. для обстеження промисловості Правобережного (Київського) Полісся як незавершений науковий проєкт Олександра Оглоблина. В: Гирич, І., Рудницький, Л. (ред.). *Академічна традиція українського зарубіжжя: історія і сучасність. Liber amicorum на пошану президента УВАН у США проф. Альберта Кіну*. Нью-Йорк; Київ: УВАН у США; Простір, с. 211-231.

REFERENCES

Verba, I. V. 1995. O. P. Ohloblyn. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, 5, s. 89-99.

Verba, I. 1999. *Oleksandr Ohloblyn: Zhyttia i pratsia v Ukraini*. Kyiv: Instytut ukrainskoi arkhieohrafi ta dzhereloznavstva im. M. S. Hrushevskoho NAN Ukrainy.

Випуски... *Випуски та замітки щодо роботи експедиції з дослідження історії промисловості Правобережного Полісся*. TsDAVO Ukrainy (Tsentralnyi Derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy), f. 3561, op. 1, spr. 313.

Випуски Київського... *Випуски з архівних документів Київського обласного історичного архіву до праці «Залізобудівна промисловість України»*. TsDAVO Ukrainy, f. 3561, op. 1, spr. 127.

Випуски TsADA... *Випуски з документів TsADA у Києві до праці «Залізобудівна промисловість України»*. TsDAVO Ukrainy, f. 3561, op. 1, spr. 126.

Документи... 1932a. *Документи архіву Польської експедиції VUAN*. Ch. I. TsDAVO Ukrainy, f. 3561, op. 1, spr. 317.

Документи... 1932b. *Документи архіву Польської експедиції VUAN*. Ch. II. TsDAVO Ukrainy, f. 3561, op. 1, spr. 318.

Документи... 1932c. *Документи архіву Польської експедиції VUAN*. Ch. III. TsDAVO Ukrainy, f. 3561, op. 1, spr. 319.

Zauvazhennia... 1933. *Zauvazhennia pratsivnykiv ekspedytsii, orhanizovanoi Instytutom okhorony pam'iatok kultury, shchodo zbyrannia materialu z istorii fabrychno-zavodskoi promyslovosti po Kyivskii oblasti*. TsDAVO Ukrainy, f. 3561, op. 1, spr. 314.

Zvit... 1932. *Zvit ekspedytsii dlia doslidzhennia istorii promyslovosti Ukrainy 1932 r.* NA IA NAN Ukrainy, f. 60, op. 15, spr. 3.

Kartoteka... *Kartoteka rodovyshch zaliznykh rud na Pravoberezhnomu Polissi*. TsDAVO Ukrainy, f. 3561, op. 1, spr. 113.

Копії... *Копії архівних документів з фондів Зhytomyrskoho derzhavnogo istorychnoho arkhivu do pratsi «Zalizerudna promyslovist Ukrainy»*. TsDAVO Ukrainy, f. 3561, op. 1, spr. 124.

Lystuvannia... 1931—1940. *Lystuvannia z Vseukrainskym istorychnym muzeiem im. T. Shevchenka u m. Kyievi pro nadsylannia planu roboty viddilu feodalizmu, robotu ekspedytsii po doslidzhenniu istorii promyslovosti Pravoberezhnoho Polissia ta zaproshennia na zasidannia vchenoi rady, 14 lystopada 1931 r. — 19 kvitnia 1940 r.* TsDAVO Ukrainy, f. 3561, op. 1, spr. 278.

Lystuvannia... 1935—1937. *Lystuvannia z PIMK pro plan Poliskoi naukovo-doslidnoi ekspedytsii, stattiu Ohloblina «Pravoberezhzia v mynulomu i suchasnomu», stvorennia komisii dlia pereimenuvannia vulyts Kyieva. 1935—1937 rr.* TsDAVO Ukrainy, f. 3561, op. 1, spr. 243.

Naukovyi... 1932—1935. *Naukovyi zvit pro robotu ekspedytsii z doslidzhennia promyslovosti Pravoberezhnoho Polissia v mynulomu ta suchasnosti, zamitky do noho, 1932—1935*. TsDAVO Ukrainy, f. 3561, op. 1, spr. 310.

Notatky... *Notatky ta vypysky dlia skladannia marshrutiv i vyznachennia ob'ektiv doslidzhennia ekspedytsii*. TsDAVO Ukrainy, f. 3561, op. 1, spr. 312.

Ohloblin, O. P. 1932. *Promyslovist Pravoberezhnoho Polissia v mynulomu i suchasnomu (naukovyi zvit ekspedytsii za 1932 r.)*. Naukovyi arkhiv Instytutu istorii Ukrainy NAN Ukrainy, f. 1, op. 3, spr. 220.

Ohloblin, O. P. b. r. *Zalizerudna i metalurhiina promyslovist na Pravoberezhnii Ukraini (XVI—XIX st.): Dokumenty i materialy*. Naukovyi arkhiv Instytutu istorii Ukrainy NAN Ukrainy, f. 1, op. 2, spr. 129.

Opytuvalni... 1932—1936. *Opytuvalni ankety ekspedytsii VUAN z doslidzhennia promyslovykh pidpriemstv Kyivskoi obl. 1932—1936 rr.* TsDAVO Ukrainy, f. 3561, op. 1, spr. 316.

Ohloblyn, O. 1995. *Mii tvorchy shliakh ukrainskoho istoryka*. In: Vynar, L. (ed.). *Oleksander Ohloblyn. Studii z istorii Ukrainy: Statti i dzherelni materialy*. Niu-Iork; Kyiv; Toronto: Ukrainske istorychne tovarystvo; UVAN, s. 3-42.

Plan... 1932—1933. *Plan, zvit, koshtorys, zamitky ekspedytsii z doslidzhennia rodovyshch zaliznykh rud v Ukraini, 1932—1933 rr.* TsDAVO Ukrainy, f. 3561, op. 1, spr. 309.

Plany... 1932—1936. *Plany, zvity, rezoliutsii, rozpysky ekspedytsii z doslidzhennia promyslovosti Ukrainy. 10 kvitnia 1932 r. — 13 chervnia 1936 r.* TsDAVO Ukrainy, f. 3561, op. 1, spr. 308.

Pratsia «Promyslovist»... I—II. *Pratsia «Promyslovist Kyivskoho Polissia v mynulomu i v suchasnomu», (Vypusk I—II: Metalurhiina)*. TsDAVO Ukrainy, f. 3561, op. 1, spr. 104.

Pratsia «Promyslovist»... III. *Pratsia «Promyslovist Kyivskoho Polissia v mynulomu i v suchasnomu», (Vypusk III)*. TsDAVO Ukrainy, f. 3561, op. 1, spr. 105.

Pratsia... 1932. *Pratsia «Materialy do istorii promyslovosti Pravoberezhnoho Polissia» za redaktsiieiu Ohloblina. 1932*. TsDAVO Ukrainy, f. 3561, op. 1, spr. 311.

Pryn, O. V. 2019. *Diialnist Komisii sotsialno-ekonomichnoi istorii Ukrainy VUAN (1929—1933) (za materialamy osobovoho arkhivnogo fondu O. P. Ohloblyna)*. In: Dubrovina, L. A. (ed.). *Biblioteka. Nauka. Komunikatsiia: Aktualni tendentsii u tsyfrovu epokhu*. Materialy mizhnarodnoi naukovoї konferentsii (Kyiv, 8—10 zhovtnia 2019 r.), 2. Kyiv: NBUV, s. 346-350.

Stanytsina, H. O., Vynohrodska, L. I. 2017. *Arkhivni dokumenty pro istoriiu Poliskoi istoryko-tekhnohichnoi ekspedytsii 30-tykh rokiv XX stolittia. Arkheolohiia i davnia istoriia Ukrainy*, 4 (25): Doslidzhennia arkhieolohichnoi spadshchyny Skhidnoi Volyni, s. 201-212.

Strishenets, M. M. 1991. *Istoriia zalizerobnykh promysliv Ukrainy*. Kyiv: NMK VO Ukrainy.

Telichko, V. P. 1936. Poliska ekspedytsiia Instytutu istorii materialnoi kultury. *Visti Akademii nauk URSS*, 9, s. 43-52.

Tymoshenko, V. I. 2022. Problematyka Zhytomyrshchyny v pratsiakh vydatnoho ukrainskoho istoryka O. Ohloblyna. *Velyka Volyn: Pratsi Zhytomyrskoho naukovo-kraieznavchoho tovarystva doslidnykiv Volyni*, 63: Kraieznavstvo ridnoho kraiu: istoriia ta sohodennia. Materialy rehionalnoi naukovo-kraieznavchoi konferentsii, prysviachenoj 80-richchju vid dnia narodzhennia M. Yu. Kostytsi. Zhytomyr, 25 lystopada 2022 r., s. 392-400.

Fotokartky, karta ruden... *Fotokartky, karta ruden, vypysky ta zamitky do pratsi «Istoriia rudnytstva i metalurhii na Pravoberezhnii Ukraini»*. TsDAVO Ukrainy, f. 3561, op. 1, spr. 98.

Fotokartky... *Fotokartky velykoho formatu*. TsDAVO Ukrainy, f. 3561, op. 1, spr. 342.

Chmil, L. 2018. Pam'iatky Ivankivshchyny XVII—XIX st. u materialakh ekspedytsii 1932 r. *Pereiaslavika: Naukovi zapysky NIEZ «Pereiaslav»*, 14 (16), s. 85-94.

Chmil, L. V., Shepel, L. F. 2018. Novi dani pro nevidomi faiansovi zavody XIX st. na Pravoberezhnomu Polissi: uryvky z pratsi O. P. Ohloblyna «Promyslovist Pravoberezhnoho Polissia v mynulomu i suchasnomu (Naukovyi zvit ekspedytsii za 1932 r.)». *Arkheolohiia i davnia istoriia Ukrainy*, 4 (29), s. 403-412.

Shkolna, O. 2018. Novi dani shchodo diialnosti Barashivskoho farforo-faiansovoho zavodu. *Suchasne mystetstvo*, 14, s. 369-375.

Yas, O. 2021. Ekspedytsiia 1932 r. dlia obstezhennia promyslovosti Pravoberezhnoho (Kyivskoho) Polissia yak nezavershenyi naukovyi proiekt Oleksandra Ohloblyna. In: Hyrych, I., Rudnytskyi, L. (ed.). *Akademichna tradytsiia ukrainskoho zarubizhzhia: istoriia i suchasnist. Liber amicorum na poshanu prezidenta UVAN u SShA prof. Alberta Kipy*. Niu-Iork; Kyiv: UVAN u SShA; Prostir, s. 211-231.

L. V. Chmil

OLEKSANDR OHLOBLYN AND THE POLISSIAN EXPEDITIONS OF 1932 AND 1936

The paper is a brief review of two complex scientific expeditions researching industrial enterprises of the Right Bank Polissia and the analysis of their archival materials. O. Ogloblyn was the initiator of both expeditions.

He organized the first expedition in 1932 during his work at the Ukrainian Taras Shevchenko Historical Museum. Four raids to 17 districts of the North Kyiv

and Zhytomyr Regions were carried out. 119 former and active industrial facilities in 112 points were inspected. Production of the 17th—19th centuries such as metallurgy (64 ore factories), glassmaking (36 factories), porcelain and earthenware enterprises (6 factories) and others were studied.

O. Ogloblyn organized the second expedition in 1936, when he was employed at the Institute of the History of Material Culture. Scientists explored two hill-forts of Old Rus Age, the settlements of Trypillia culture, and also conducted the excavations of four mines and four blast furnaces of the modern time, and ascertained the location of another 18 mines.

As a result of both expeditions, numerous important materials were collected. But they are scattered in various archives and unknown to the general public. Currently, it is known about the documents of Polissian expeditions kept in three archives of Kyiv. There is a short scientific report of the 1932 expedition and part of the materials of the 1936 expedition in the Scientific Archive of the Institute of Archeology. In the archive of the Institute of the History of Ukraine the full report of the 1932 expedition survived. In the Central State Archive of the Higher Authorities and Administration of Ukraine, 18 files of various materials of the 1932 expedition and one case related to the expedition of 1936 are kept. The most important of these materials are the field notes, diaries and topoplans of the surveyed sites. The location of the photos, maps, final drawings and figures, material belongings of the 1932 expedition is still unknown. Most of the materials of the 1936 expedition, which relate to the iron industry, were transferred in 1958 from the Institute of Archeology to the Institute of Thermal Power Engineering. Their location is currently unknown.

Keywords: O. Ohloblyn, the Polissian expedition, Right Bank Polissian area, archival materials, old manufacturing enterprises.

Одержано 16.04.2023

ЧМІЛЬ Леся Володимирівна, кандидат історичних наук, науковий співробітник, Інститут археології НАН України, Київ, Україна.

CHMIL Lesia, Ph. D., Research Officer, Institute of Archaeology, National Academy of Science of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

ORCID: 0000-0002-0672-8110,

e-mail: chmil_lesia@iananu.org.ua.